

Читай про Львів!

# Петро Луцик



**ОТРОКИ**  
княжича Юрія

**CF FOLIO**

Петро Лущик

**Отроки княжича Юрія**

«Фолио»

2017

УДК 821.161.2

**Лущик П. М.**

Отроки княжича Юрія / П. М. Лущик — «Фолио», 2017

ISBN 978-966-03-7970-1

Минуло сорок років після навали орд хана Батия на Русь. Виросло нове покоління людей, котрі не знали життя без монголів. Здається, у Галицькому князівстві усі змирилися із залежністю від правителя причорноморських земель Ногая. Князь Лев Данилович так і не наважився називати себе королем. Він змушений щоразу відгукуватися на заклики Ногая брати участь у його численних походах на Польщу, Литву, Угорщину. Але водночас князь обережно, щоб не викликати підозри у хана, продовжує відбудовувати міста і приєднувати нові землі. У цьому йому допомагає син Юрій і один з його фаворитів воєвода Гліб. І саме тоді минуле знову нагадало про себе...

УДК 821.161.2

ISBN 978-966-03-7970-1

© Лущик П. М., 2017

© Фолио, 2017

# Содержание

I	5
II	12
III	19
IV	24
V	28
VI	32
Конец ознакомительного фрагмента.	34

# Петро Михайлович Лущик

## Отроки княжича Юрія

### I

Здавалося, ще вчора непереможна армія, котру боялися на обидвох берегах Сяну і з котрою не хотіли зв'язуватися навіть зарозумілі тевтонці, з ганьбою відступала, зазнавши нищівної поразки від війська сандомирського воєводи (навіть не короля!), яке у декілька разів поступалося чисельністю. Усі вцілілі у цьому побоїщі – і князі, і прості ратники – ніяк не могли собі пояснити, яким чином могла програти майже шеститисячна армія, зібрана з усіх руських земель і до того ж підсилена монгольською кіннотою, «люб'язно» наданою у допомогу беклярбеком Ногаєм, заледве тисячному війську короля Лешека Чорного. Богом забута Гозлиця,<sup>1</sup> де якраз на Іоанна Предтечі<sup>2</sup> у герці зіткнулися неприятели, стала для русичів воїстину фатальною. І найболючішою була навіть не сама поразка – війна складається не з одних лише звитяг, поразки також загартовують. Найбільше непокоїло те, що розбити військо воєводи Варша можна було дуже легко, але неузгодженість князів все ж призвела до трагедії. Князь волинський Володимир Василькович наказав своїм воїнам атакувати місто Осек, звідки волиняни повернулися з багатою здобиччю і природно не встигли на початок бою; луцькому князю Мстиславу Даниловичу до останнього здавалося, що оточений ним Сандомир ось-ось попросить про почесну капітуляцію. А монголи, надані Ногаєм у допомогу, замість цього зайнялися тим, до чого більше звикли: грабунком. В результаті князь Лев програв битву. Багату здобич Володимира довелося залишити, тікаючи від поляків, котрі ось уже другий день нападають на здеморалізоване руське військо. Ногайці ж і тут не зрадили собі – вони продовжували грабувати, рухаючись попереду основного війська.

Ганебна поразка остаточно розсварила братів. Навіть тепер, коли русичі поверталися додому, увесь час відчуваючи дошкульні удари поляків. Ще недавно єдине військо розсипалося на три нерівні частини: монголи, дружинники Володимира і Мстислава та залишки дружини Лева. Саме ця роздробленість і дозволяла полякам майже безкарно нападати на русичів. Зараз же Лев Данилович їхав десь попереду і не хотів нікого з братів бачити, а Володимир з Мстиславом посередині розтягнутої колони на чолі своїх воїнів також не спішили нав'язуватися розгніваному старшому братові.

У той час, коли князь Лев Данилович на самоті переживав свою поразку та роздумував про її причини, волинський і луцький князі трималися разом. Але і вони не оминули теми минулих подій. Майже ровесники, останнім часом вони зблизилися, одночасно віддаляючись від князя Лева. Цьому сприяла та обставина, що резиденції Мстислава і Володимира розділяла менше ніж сотня верст, у той час як до столиці Лева шлях був удвічі більшим. Той факт, що обидва князі були категорично проти цієї польської авантюри і лише наказ Лева, підсилений грамотою Ногая, змусив Володимира і Мстислава прийти на допомогу старшому братові, зблизив їх.

– І що ти про все це думаєш? – запитав Володимир, тепліше загортаючись у плащ.

– Чесно? – поцікавився Мстислав.

Йому також було холодно від пронизливого зимового вітру і незатишно від усвідомлення упущеної перемоги.

– Інакше краще промовчати.

<sup>1</sup> Село поблизу Сандомиру (Польща).

<sup>2</sup> 23 лютого 1280 року.

– Якщо чесно, то у тому, що сталося, винні ми всі.

Володимир Василькович дивно всім тілом повернувся до Мстислава, від чого його кінь не зрозумів намірів господаря і в нерішучості зупинився. Володимир лише злегка підігнав коня і нагнав Мстислава.

– Дивно мені це чути від тебе, – признався він. – Як на мене, то в усьому винна Констанція.

– А це чому? – здивувався Мстислав. – Я, звичайно, ніколи не палав любов'ю до невістки, але, можливо, я чогось не знаю.

– Чому не знаєш? Дочка короля не могла змиритися з думкою, що не є королевою. Адже Ногай так і не удостоїв твого брата титулу короля. От княгині забаглося стати польською королевою. А тут і нагода трапилася.

– Ти про смерть Болеслава Стидливого?

– Саме про Стидливого. – Володимир сплюнув. – Не забивав би голову всілякими дурницями і понароджував би побільше синів, не виникла б ця ситуація.

– Що тепер? – запитав Мстислав, чудово розуміючи, що оце «що тепер» не залежить ні від Володимира, ні від нього самого; лише Лев вирішує, що з ними всіма буде потім.

– Лешек не пробачить нам нашого походу. Боюся, що все найгірше попереду.

– Вмієш ти заспокоїти!

– Та я навіть і не намагався, – зізнався Володимир. – Знаю лише одне: неприємності для нас тільки починаються.

Попри усі свої дії Мстислав Данилович завжди підтримував брата Лева. Навіть тепер, коли повертався з невдалого походу на поляків, від участі у якому як міг відмовлявся із самого початку, він щиро жалував за тим, що саме Лев втратив найбільше: і дружини він поклав найбільше, і поляки не дадуть йому спокою, і в очах заздрісних сусідів престиж правителя похитнувся.

– Пора б табором стати! – сказав Мстислав, змінюючи тему. – Дружина стомилася.

– А це ти своєму братові скажи! – відказав Володимир. – Він, судячи з темпу, хоче відпочити саме у Львові.

– А ось цього разу ти, певно, помилився, – майже весело сказав Мстислав.

– Чому?

– Я бачу Гліба. Він, здається, спішить повідомити нам волю князя Галицького.

Володимир привстав на стременах. Дійсно, від голови колони до них наближався вершник, у якому він упізнав соцького дружини княжича Юрія. За час походу Володимир Василькович встиг проникнутися повагою до цього юнака, адже навіть у битві, що закінчилася так неславно для русичів, сотня Гліба трималася стійко і зазнала найменших втрат, у той час, коли іншу дружину поляки нищили, як хотіли.

Гліб зупинив коня, з повагою злегка вклонився.

– Великий князь вирішив дати дружині відпочити, – повідомив він. – А князів луцького і волинського запрошує до себе.

Але спочатку князі прослідкували за розміщенням свого війська, перевірили дозор. Звичайно, краще було б заховатися від зимового вітру десь у лісі, а не посеред засніженого поля, але доводилося рахуватися з небезпекою нападу численних польських загонів, котрі верховний князь Лешек вислав навздогін відступаючим русичам. Лише після цього князі попрямували до намету Лева Даниловича.

А князь перемиський, галицький, белзький, верховний правитель Галицько-Волинського князівства, хоч і запросив до себе братів, та насправді не бажав нікого бачити. Останні події змусили Лева докорінно змінити своє стале відношення до оточуючих. Зовсім недавно він розміняв шостий десяток і останнє десятиріччя безперервно воював: то разом з Болеславом виступив проти вацлавського князя Генріха, то за допомогою Ногая наголову розбив військо

литовського князя Тройдена як помсту за взяття останнім Дорогочина, то прийняв участь у великій битві об'єднаного угорсько-німецького війська проти Богемії, де був остаточно розрубаний австрійський вузол, «зав'язаний» ще братом Романом і Пшемислом Оттокаром. Роман Данилович помер ще двадцять років тому, горезвісного Пшемисла вбили на цьому Моравському полі. Тоді вперше самостійно у війні брав участь його син Юрій. За щасливим збігом хоч Пшемисл і зазнав поразки, а руські були розбиті, княжич Юрій вцілів. Відтоді угорський король, малолітній Ласло Половець,<sup>3</sup> став особистим ворогом Лева, тим більше, що його землі у Карпатах з повним правом міг вважати своїми і князь галицький.

Усі ці роки Леву доводилося самостійно приймати рішення – і популярні, і не дуже, бувало не завдаючи собі клопоту радитися з братами. Коли він був лише одним з князів, цієї проблеми не існувало – все вирішувалося на снемі, який вряди-годи скликав хтось з князів. Коли ж він став верховним князем, питати думки інших не став, та й часу на з'ясування іноді просто не залишалося. Якщо ж Мстислав, а особливо Володимир все ж відмовлялися підтримувати його починання, на допомогу приходив беклярбек Ногай, відмовити якому не посмів ніхто. Правда, Ногай спішив на допомогу лише тоді, коли це самому йому було вигідно, як от з походом на Польщу. Невідомо як відреагує сумнівний претендент на монгольський трон на рішення Лева воювати з Ласло.

Лев Данилович кинув погляд на лист, недавно отриманий від наджупана<sup>4</sup> Берега, у якому той повідомляє, що папський легат Філіп, що прибув з Риму із сподіванням остаточно перетворити угорських половців у правдивих християн, так завзято узявся за роботу, що все закінчилося накладення інтердикту<sup>5</sup> на короля і все Угорське королівство. Правда, зовсім скоро заборону було знято, але Ласло натяк зрозумів. І не один тільки Ласло. Барони змусили короля – наполовину половця, видати укази проти половців, тим самим позбавивши його основної опори. Із ще недавно великої держави у вісімнадцятирічного короля залишився один лише титул.

Лев прочитав потрібний рядок: «Ласло, з ласки Божої король Угорщини, Далмації, Хорватії, Богемії, Сербії, Галичини, Володимирії, Половців, Болгарії». У цьому титулі найбільше галицького князя обурювали три пункти: те, що цей малолітка невідомо з якого дива приєднав до своїх володінь галицьку й волинську землі. А інше, чого не міг пробачити Ласло Лев, був сам королівський титул. І це при тому, що сам Лев, син короля Данила, так і не посмів назвати себе королем. Він не знав, як відреагує на це хан.

Галицький князь зауважив, що відхиляються поли намету. Він сидів за легким похідним столом. На столі – звична у походах нехитра вечеря. Готові до чергового розносу князі спершу навіть остовпіли від такого. А Лев, неначе бажаючи посилити ефект, жестом запросив до столу.

– Як твій син, брате? – запитав Лев Мстислава.

– Поки що без змін, – відповів той.

Дванадцятирічний син Мстислава Данило напросився у цей свій перший похід, і батько не став йому заперечувати, пригадавши, що і його самого почали брати на війну у такому ж віці. Взяти участь у битві малому Данилові не довелося, зате при переправі через замерзлий Сян лід під конем княжича проломився. Пробовтатися у холодній воді хлопцю довго не довелося, його одразу ж витягли, відігріли, але ось уже третій день тіло Данила горіло.

– Дасть Бог, видужає! – заспокоїв Лев.

Він помовчав, зібравши в долоню посивілу бороду. Брати чемно чекали.

– Гадаю, нам пора порозумітися, – врешті озвався він.

– Давно пора, – вихопилося у Володимира.

---

<sup>3</sup> Ласло IV Кун, або Владислав IV Половець (1262-10 липня 1290) – король Угорщини. Онук короля Бели IV.

<sup>4</sup> Землі на Закарпатті ділилися на жупи, на чолі яких князі ставили своїх людей – наджупанів.

<sup>5</sup> У римо-католицькій церкві тимчасова заборона усіх церковних діянь.

Мстислав лише кивнув головою. А Лев почав:

– Я знаю ваше ставлення до цього походу. І ви, звичайно, звинувачуєте мене у тому, що мені з доброго дива забаглося встряти у польські справи. Там мені нічого робити, от і поплатився. Так ви думаєте, – повторив князь.

– А хіба ні? – запитав Володимир.

Замість відповіді Лев дістав з легенької скриньки якийсь пергамент.

– Це лист краківського стольника Мартина Бохенського. Його я отримав ще на початку студня.<sup>6</sup> У ньому стольник повідомляє мені, що...

Лев Данилович розгорнув лист, швидко знайшов потрібне місце і зачитав:

– Доношу тобі, ласкавий і мудрий княже, що король Польщі і князь Сандомира Болеслав помер, і, як знаєш, не залишив після себе синів. Треба тобі якнайскоріше здобути краківський престол, що тобі його покійний князь Болеслав обіцяв. Нас, твоїх прихильників, тут більше, і ми всі будемо намагатися з'єднати тобі краківських панів. Поспішися, ласкавий княже, бо поспіх тут рішає.

Лев поклав листа назад у скриньку.

– За все своє сімейне життя Болеслав так і не спромігся вмовити жону Кінегурду лягти з ним у ліжку, – продовжив Лев. – Тому і пообіцяв мені, своєму своякові, корону. Ви гадаєте, мені потрібна Польща? Ні мені, ні нашому батькові, ні вам вона не потрібна. Але всім нам на заході наших земель потрібен спокій. Якби на краківський престол сів син нашої сестри Предслави, проблеми вирішилися б самі собою. Не всі, звичайно, але деякі з них точно. Ось навіщо потрібен цей похід!

– А тепер що? – запитав Володимир Василькович.

Про щось подібне він здогадувався, але промовчав, дозволивши Левові самому підтвердити свої здогадки.

– Жаль, але ми програли. І битву, і спробу. Лешек Чорний, котрому, як я дізнався, також було обіцяно трон, виявився достойним Болеслава Стидливого. Тільки якщо той просто не затягнув свою Кінегурду у ліжку, то Лешек взагалі ні на що не спроможний. Жаби і змії, як відомо, у цьому йому не допомогли. Відповідно, він озлоблений на всіх, – сказав Лев. – На нас також. Він спробує помститися. Тому нам потрібно бути готовими відбити майбутні напади. Не думаю, що доведеться довго чекати. Нечисленні загони місцевих воевод вже пробували непокоїти нас. Далі буде більше. Тому, брати мої, будьте готові до непроханих гостей у себе на землях.

– Та які вони непрохані! – мовив Мстислав. – Самі їх запросили.

Лев махнув рукою.

– Це лише слова, – сказав він. – Ми повинні бути готовим до дій. Напевне, після відпочинку ми розділимось, ви – додому, я – у Львів. І потрібно бути пильними.

– І не залишати один одного на одинці з Лешеком, – вставив Володимир.

– Особисто я допомогу обіцяю...

У той час, коли старші князі вирішували наступні кроки, у сусідньому наметі також велася неспішна розмова. Це був намет княжича Юрія, і він звично запрошував до себе своїх ровесників, з якими його пов'язували роки міцної чоловічої дружби. Молоді чоловіки напівлежали на видублених оленячих шкурах навколо невеликого вогнища, дим від якого стовпом виходив через отвір нагорі. Їм хотілося не так їсти, як просто відпочити від майже безперервного сидіння на конях.

Юрію, як, зрештою, й іншим трьом, заледве виповнилося двадцять три роки, і він вже виглядав мужнім сформованим чоловіком, готовим до виконання покладеної на нього місії. Всіма своїми діями Юрій намагався не бути схожим на батька, навіть зовнішнім виглядом зов-

---

<sup>6</sup> Грудень.

сім не походив на Лева. Якщо князь носив акуратну борідку, то молодий син поки що відмовлявся її відпускати. Як і батько, Юрій вже змалку (а це майже десять років) не злізав з коня, беручи участь у численних військових походах. Принаймні навколишні землі могли похвалитися тим, що бачили наступника руського правителя частіше, аніж бачила його сама Русь.

Поруч Юрія лежав, підклавши під голову сідло коня, син литовського князя Тройдена Римунт. Хоч правитель Литви і завдавав Русі багато клопотів (один лише похід на Дорогочин чого вартий!), це не завадило князю Левові прихильно ставитися до його сина, котрого Тройден, як виходило, не любив і, свого часу віддавши на виховання у Львів, просто забув про нього. У свою чергу Римунт також не спішив повертатися у литовські ліси, віддаючи перевагу спілкуванню з русичами. Правда, намагання місцевих вчителів не пропали даремно, і, полюбивши книги, яких у князя було багато, Римунт став подумувати, чи не піти йому у якийсь монастир. Своїми думками литвин поділився лише з Юрієм. Княжич, сам далекий навіть від думки провести своє життя у чернечій келії, тим не менше, не став відмовляти друга.

Навпроти княжичів (а Римунт ним був також, не тільки Юрій) примостився Богумил. Він був сином воєводи Світозара, якому колись довіряв навіть король Данило. Коли ж воєводи не стало, юнака запримітив княжич Юрій і забрав до себе. Поставивши Богумила на чолі особистої охорони, Юрій тим самим виділив його з-поміж інших вельмож.

Четвертим у наметі був начальник сотні Гліб. Наймолодший серед інших, він, тим не менше, вже встиг одружитися і був щасливим батьком піврічного карапуза. Своєю присутністю тут він завдячував давній, ще з часів безтурботного дитинства, дружбі з сином воєводи Світозара і тому факту, що жоною Гліба була сестра Богумила Добрава.

Княжич Юрій міг бути впевненим у відданості присутніх, як у свою чергу і вони сподівалися на покровительство сина князя, коли у цьому виникне потреба.

Зараз же всі думали не про якісь можливі проблеми кожного, але про спільне: що їх усіх чекає в найближчому майбутньому. Можливо, вже навіть завтра.

– Слухай, княжичу! Ти серед нас найрозумніший. Скажи, якого дідька<sup>7</sup> нас понесло у Польщу, – запитав Богумил. – Особисто мені добре жилося у Львові. Я зможу нарешті вибрати собі любку і женитися.

– І через твоє ймовірне весілля повинні бути відкладені усі державні справи! Тим більше, не один ти мав би одружитися. Я також не можу ошчасливити дочку князя тверського і накинути на себе сімейні окови. Та й не дуже спішу, якщо чесно, – у тон йому закінчив Юрій. – Не про те думаєте, други мої. Нам зараз треба добре подумати, чому так сталося під тією Гозлицею, будь вона неладна!

– А що тут думати! – озвався Гліб. – Якби твій, княжичу, дядько не спокусився на легку наживу у Сандомирі, а прислухався до князя, не було цього. Таке ми вже проходили. З монголами. Та ніщо нас не навчило!

– Оце вже слова не хлопчика, але мужа! – похвалив Римонт.

– Батько довіряє братам, – спробував виправдатися княжич. – Як свого часу Данило довіряв Василькові.

– Часи не ті, княжичу, – нагадав Богумил. – Брати не ті, і монголи також. Навіть не знаю, хто гірший: Бату чи Ногай. Принаймні, чого чекати від першого, знали всі. А що другий? От де зараз його кіннота? Куди поділися безстрашні Кончак, Кубатан і Козей? Десь попереду грабують наші ж такі землі. Воістину: краще вже мати їх серед ворогів!

– Батькові важко відмовити монголам, котрі намагаються нав'язати свою допомогу.

– Ну, в цьому вони мастаки, – згодився Богумил.

– Якраз перед походом до батька прибув посланець від митрополита, – говорив Юрій.

– Він ще живий? – здивувався Богумил. – Йому вже під вісімдесят?

<sup>7</sup> Тут дідько – з давньоруської міфології: злий, ворожий людям дух.

– Та він нас всіх переживе!

– То що хотів митрополит? Вкотре насварив князя, що той не так дотримується церковних канонів? – поцікавився Римонт.

Юрій подивився на друга, зрозумівши причину такої цікавості, і кивнув головою.

– Не без того. Виявляється, ще шість років тому Кирило скликав у Володимирі, що на Клязьмі, собор, де відновив забуті стародавні постанови церкви. Крім того, митрополит звернувся до деспота Болгарії Іакова Святослава й попросив надіслати у Русь слов'янський список церковних правил. От з цим списком і прибув до Львова посланець Кирила.

– І?...

– Та мене не дуже цікавлять церковні справи! – відмахнувся Юрій. – А от державний стан мене зацікавив!

– І як там? – запитав Гліб.

Юрій махнув рукою.

– Та немає там ніякого державного стану! Місцеві князьки нічим іншим не займаються, лише б випросити у чергового хана черговий ярлик на чергове князювання. А оскільки хани на своїх місцях довго не затримуються, то й ярлики після їх смерті потрібні нові. І знову на поклін до Сараю. А у нас останній раз до Бату їздив ще мій дід Данило. Цей раз був і єдиним. А скільки у Сараю бував мій майбутній тесть?<sup>8</sup> Тому, други, те, що монголи час від часу набігають на наші землі, – не найгірше з того, що ми могли б мати, – закінчив Лев.

Він обвів поглядом присутніх і додав:

– Правда, й набігів на землі Москель останніми роками майже не було.

– Чому? – здивувався Богумил.

– Митрополит стверджує, що це завдяки його клопотанню і животворній силі благоді вістки, котру він особисто приносить у намет хана.

– А насправді? – запитав Римонт.

Йому, як майбутньому ченцю, було неприємно слухати такі слова. Римонт вважав, що саме Боже слово зуміє звільнити Русь і Литву від монгольського покровительства.

– А насправді причина досить прозаїчна, – пояснив княжич. – Там просто нічого грабувати. Ліси і болота, у яких живе чудь і меря. От де треті-четверті сини київських князів побудували міста, там щось і є, а куди вони не добралися – там досі чудь і меря. Той самий посланець митрополита повідомив, що хан Менгу дозволив відбудувати якусь Москву, що лежала сорок років у згарищі.

– Навіщо?

– Зробив центром свого улусу. Щоб було де збирати данину. І щоб мій майбутній шуряк<sup>9</sup> не дуже піднімав голову у себе у Твері.

– Так, – протягнув Гліб. – Після почутого поразка від Лешека вже не виглядає такою фатальною.

– Тим більше, що вона не перша і, що найгірше, не остання.

У цей час поли намету відхилилися, і разом з холодом всередину увійшов ратник з охорони Лева Даниловича.

– Я від пана, княжичу, – сказав він. – Тебе і сотника Гліба князь кличе до себе.

Присутні перезирнулися. До теперішнього моменту Лев Данилович кликав або одного лише Юрія, або ж разом з Римунтом. Простого соцького звав уперше.

Юрій підвівся.

– Що ж, йдемо, Глібе! – сказав він. – Князь кличе!

---

<sup>8</sup> Ярослав Ярославич (1230–1271) – тверський князь, батько Ксенії, дружини Юрія Львовича.

<sup>9</sup> Шуряк – брат дружини. Тут мова іде про Святослава Ярославовича.

Вийти з теплоти на пекучий мороз дуже важко, але на щастя молодих людей княжий намет стояв неподалік, тому вони швидко подолали стоптаний дружинниками сніг і з'явилися перед князем. Володимира Васильковича і Мстислава Даниловича вже не було всередині, і прибулі навіть не знали про попередню розмову.

– Батьку?

Лев Данилович продовжував сидіти за столом. На подив сина, князь заговорив не з ним.

– Глібе! Хочу тобі доручити важливу справу, – сказав Лев.

– Говори, князю! – схилив голову Гліб.

– Завтра ми пройдемо через городище Щекотів. Хочу залишити тебе його воеводою.

Гліб знову поклонився.

– Батьку, поясни! – Юрію не сподобалося, що його неначе не помічають. – Якщо ти вирішив назначити Гліба воеводою, навіщо закликав мене?

– Гліб твій соцький, тому ти маєш знати.

– Звідки така несподіванка?

– Мені повідомили, що Лешек відправив нам навздогін своє військо. Нагнати нас не наздожене, але крові поспе. Городища повинні стати для них заслоном. До мене доходили недобрі чутки про воеводу Щекотіва. Ніякої організації оборони! А Гліб з цим впорається. Твоє завдання: не пропустити поляків на Львів.

– Зроблю, князю! – відповів розчулений Гліб.

Виходило, що із завтрашнього дня він повним правом міг іменувати себе воеводою. Непогано, як для незаконно народженого! На його щастя, князь Лев не переймався подібними дрібницями. На перше місце він ставив військові здібності, але не походження. У цьому Лев наслідував свого батька князя Данила, для якого походження також не мало ніякого значення, тим більше що благородні з народження бояри фактично так і не признали його княжу владу.

– У тебе є до мене запитання? – спитав Лев.

– Лише одне. Що є такого, чого я не знаю, але знати мушу?

– На все про все до зустрічі з поляками у тебе три дні.

– Зроблю! – знову повторив Гліб, і в його голосі не було й краплі невпевненості.

## II

Вже наступного дня впевненості у Гліба поменшало. Новоспечений воєвода критично оцінив стан укріплень ввіреного йому городища і зрозумів, що відпочити він зможе лише після навали поляків, якщо тільки зможе її відбити. Побудований на пологому схилі гори Щекотів виявився погано захищений від можливих нападів. Найнепрístupнішою була північна сторона, до якої майже притул підступали непрохідні болота, що тягнулися не на одну версту. Правда, зараз ця обставина мало чим допомагала: стояла люта зима, болото замерзло і ворог міг підійти кригою під саму стіну городища. Ще більш плачевною Гліб знайшов південну сторону. При бажанні можна було легко захопити укріплення саме звідси, адже над ним височіла гора, з якої воно виглядало, як спеціально побудована для обстрілу мішень. Та й розмірами Щекотів не міг похвалитися: мав овальну форму приблизно сорок на тридцять сажнів,<sup>10</sup> оточений високим частоколом.

Фактично Щекотів був звичайним дитинцем, який оточували мазанки залежних від воєводи холопів. У самому центрі городища стояв невеликий будинок воєводи, оточений житлами його підлеглих. Будинки, де жила дружина воєводи, тулилися ближче до дерев'яного частоколу. Загалом, у Щекотеві проживало до сотні дружинників. Їхня чисельність поповнювалася ще декількома сотнями чоловіків із навколишніх сіл.

Гліб, тільки-но прийнявши обов'язки воєводи, зібрав у своєму новому житлі десятників. Ці стіни ще зранку пам'ятали дух попереднього господаря, котрого князь Лев, невдоволений його діями на даній посаді, без попередження забрав із собою, перед тим при всіх обізвавши лакизою.<sup>11</sup>

Що собою представляє новоспечений воєвода, десятники зрозуміли одразу ж після його перших слів. Тим не менше удвічі молодший, аніж попередній, новий господар Щекотова із завзяттям взявся за доручену йому справу.

Але спочатку на десятників чекало продовження розносу, яке почав ще князь. Правда, на відміну від Лева Даниловича, сердитого на себе і всіх за недавню поразку, воєвода Гліб вирішив пропустити риторичку, як він сам виразився, й одразу вирішив взяти бика за роги.

– Укріплення Щекотова поляків не затримають, – почав Гліб, окинувши присутніх важким, як йому здавалося, поглядом.

Семеро десятників були старшими від нього за віком, але той факт, що представив нового воєводу сам князь, одразу визначило їхнє ставлення до нього.

– Чому дитинець не оточений ровом? – допитувався Гліб.

– Там є рів, – спробував виправдатися один з десятників.

– Це не рів, а канавка, яку звичайно я викопував дитиною, щоб спустити воду після дощу.

Правда, це було дуже давно. Тому рів завтра має бути!

Десятники переглянулися і зашуміли.

– Щось не так? – запитав Гліб. – Здається, я висловився зрозуміло.

– Але ж, воєводо, зараз зима, – спробував заперечити той самий десятник. – Земля промерзла на не один лікоть. Навіть якщо довбати день і ніч, користі буде мало. Треба почекати.

– Чого почекати?

– Почекати, поки земля розмерзнеться.

– Якщо ми не зробимо укріплення навколо Щекотіва хоча б за три дні, весни можна вже не чекати. Тому...

Гліб підвівся.

<sup>10</sup> Сажень – давньоруська міра довжини. Дорівнювала 2,1336 метра.

<sup>11</sup> Тут – підлабузник.

– Вийдемо, – сказав він. – Подивимось, що можна зробити.

І першим покинув кімнату.

Присутні послідували за ним, при цьому не перестаючи обговорювати почуте. Вони ще не знали, чи не відмовиться молодий воєвода від свого рішення, але було зрозуміло одне: спокійне життя для них закінчилося.

Тим часом Гліб накинув на себе теплий одяг і простоволосий попрямував центральним майданом до воріт, залишивши десятникам самим вирішувати йти чи ні. Але ніхто не наважився залишитися за теплими стінами. За дивною процесією спостерігали нечисленні ратники.

Гліб на чолі десятників вийшов за ворота і зупинився. Видно, на Щекотів вже давно не нападали. Це новий воєвода зрозумів, стоячи на насипу перед брамою (а не навісному мосту). Повертівши головою у різні сторони і чудово розуміючи, що виглядає не дуже солідно, Гліб, тим не менше, продовжив, неначе не було ніякої перерви:

– Я хочу, щоб зараз же ви зібрали людей, яких тільки можна. Всіх! І ратників також. Гаяти часу не можна. Людей направити вгору рубати гілки. Розкласти їх на дні того, що ви так сміливо називаєте ровом. І підпалюйте. Гілок має бути багато, земля повинна розмерзнутись. Розтане земля – знімете ґрунт. Дійшли до мерзлоти – знову підпалили. Невже так важко буде це зробити? Князь покинув Щекотів незадоволений.

Гліб вперше згадав про розмови Лева Даниловича.

– Роботу не припиняти ні на мить! – продовжив воєвода. – Рів має бути глибокий. У два моїх зрости.

– Але воєводо! – виступив наперед десятник Ярополк (Гліб згадав, як його звати). – Так, ти правий: таким чином ми викопаємо рів. І встигнемо до приходу поляків. Але вогонь буде великий і високий. Боюся, що таким чином ми викопаємо рів, але спалимо частокіл.

– А ви не бійтеся! – відказав Гліб. – Змочить дерево водою – і вогонь його не візьме, і коли воно замерзне, то важче його буде взяти. І ще...

Він тупнув ногою по замерзлій землі.

– Ось цього тут не має бути. Вирити рів і підвісити міст.

– Але тут немає моста! – вигукнув хтось.

– Так зробіть!

Гліб обвів десятників поглядом і, повторивши: «Робіть!», – повернувся у фортецю.

А десятники розбіглися виконувати свою роботу.

Гліб тим часом зайшов всередину відведеного йому будинку і стомлено опустився на лаву. Він вирішив не контролювати, як виконуються його розпорядження. Вирішив почекати. А поки що можна і чимось підкріпитися.

– Є тут хтось? – голосно запитав він, мало при цьому сподіваючись на те, що хтось відгукнеться.

На його велике здивування, бокові двері, скрипнувши, відчинилися. У кімнату увійшла старша жінка і зупинилася в нерішучості. – Як тебе звати? – запитав Гліб.

– Бояна, пане!

– Ти готувала для попереднього воєводи?

– Так, пане!

– Що ж, неси! Перевіримо, чи, може, у цьому причина поганої роботи мого попередника.

Почувши таке, жінка продовжувала стояти в нерішучості, потім обернулася і залишила кімнату. Невдовзі на столі перед воєводою з'явилася звична йому у поході нехитра їжа, яку він визнав досить смачною, про що не забарився повідомити Бояні. Жінка враз повеселішала і поцікавилася, чи не бажає пан воєвода ще чогось.

– Не зараз, – відказав Гліб. – Увечері приготуй квас, якщо можна.

– Принесу. Він у мене вже готовий.

– Потім, – повторив Гліб і нахилився над столом, даючи зрозуміти, що глядачів не потребує.

Бояна зрозуміла одразу і залишила його самого, прикривши за собою скрипучі двері. І Гліб, і Бояна одночасно вирішили, що їх треба змастити.

Лише тепер молодий чоловік відчув, наскільки він голодний. Зрештою, це був перший нормальний обід за останній тиждень. Після поразки у битві з поляками на обід часу не вистачало, а відучора ні їсти, ні спати він не міг. Все думав, що такого зробити, щоб виправдати довіру князя.

Слушно припустивши, що голодним впоратися з поставленою задачею йому буде важче, ніж ситим, Гліб вирішив трохи підкріпитися. Тим більше, що роботи у Щекотіві дійсно багато.

Новий воєвода не став засиджуватися за обідом, швидко проковтнув принесену їжу і, накинувши на себе верхній одяг й надівши шапку (не вистачало ще застудитися!), знову вийшов надвір.

Там він одразу зауважив зміни, котрі його приємно вразили. Зникли навіть поодинокі дружинники, що бовваніли на центральному майдані. Зате за стіною чувся шум великої кількості людей, у якому важко було розпізнати окремі слова. Але навіть у такому шумі Гліб розчув деякі вислови, що стосувалися його особи. І були вони не вельми приємні для вуха.

Проминувши ворота, воєвода відзначив, що десятник Ярополк все-таки зумів організувати людей для роботи. Видно, поки одні збирали чоловіків у навколишніх селах, інші відправили всіх вільних дружинників за водою. Правда, перед тим необхідно було розламати товстий лід. Зрештою, поки Гліб обідав, на озерці, майже навпроти брами, вже синіла ополонка, а у рові чекали вогню перші сухі в'язанки. Появу воєводи майже ніхто не зауважив: більшість його не знала, а десятники, котрих Ярополк поставив наглядати над роботою, були дуже зайняті. Не до споглядання ставленика князя!

Зате до Гліба одразу підійшов Ярополк. Він виглядав принаймні удвічі старшим від нового воєводи і був щиро ображений у своїх почуттях, необхідності вислуховувати неприємні для себе речі. Але найгірше було те, що Гліб був правий і Щекотів ніяк не відповідав тим вимогам, які були основними для оборони.

– Робимо, – тільки і сказав Ярополк.

– Бачу, – відповів Гліб. – Я хочу оглянути місцевість.

Ярополк кивнув головою і підняв руку. Миттю поруч виник його джура – довготелесий підліток, увесь гордий цього звання.

– Коней мені і воєводи! – розпорядився десятник.

Джура так же миттю зник.

– Зараз приведуть.

– Добре. А поки що пройдемося, – сказав Гліб і першим попрямував насипом.

Ярополк знизив плечами і рушив услід.

– Гадаю, Ярополку, настав час порозумітися, – після деякого мовчання мовив Гліб.

– Про що, воєводо? – не зрозумів Ярополк, хоч, чесно кажучи, здогадувався.

– Хочу дещо розповісти, а там вже тобі самому вирішувати, що і як. До вчорашнього дня я навіть уявлення не мав про Щекотів. Поверталися з невдалого походу, як князь поставив мене сюди воєводою. Лев був невдоволений станом оборони городища. І він був правий. У мене мало військового досвіду, але взяти Щекотів мені не складно. Хоч при розумній обороні він може вистояти досить довго.

– Одразу після навали монголів від гніву Данила тут заховався тодішній луцький князь Ростислав.<sup>12</sup> Тоді Данило не зміг взяти Щекотів, – повідомив Ярополк, вражений відвертістю нового воєводи.

---

<sup>12</sup> Ростислав Михайлович (1219–1262) – князь новгородський, галицький, луцький. Противник Данила Галицького. У

– Так? – здивувався Гліб. – Чесно признаюся, не знав. Але зараз цього немає. Тому я зроблю все, щоб виконати волю князя.

Він подивився на Ярополка і закінчив:

– Чого б мені це не коштувало!

Тим часом джура привів коней. Гліб з Ярополком мовчки скочили на сідла.

– Звідси поляки навряд чи ризикнуть наступати, – показав Гліб на болота. – Підступає весна, лід у такий час ненадійний наш союзник. А ось чекати ворога треба із заходу, з-за гори. Подивимось!

Він повернув вуздечку. Кінь слухняно виконав команду.

– Показуй дорогу, десятнику! Хочу все оглянути з гори.

Ярополк кивнув головою і першим направив коня дорогою вгору. Їм довелося обминати численних робітників, що, наче мурахи, снували в обидва боки то із в'язками дров, то за ними.

На саму гору вела вузька звивиста стежка, якою вже давно ніхто не ходив. Це Гліб визначив із залежаного нестривоженого снігу.

– Погано! – відзначив воєвода.

Ярополк мовчав. Він розумів, що бути невдоволеним Гліб має повне право. А новоспечений воєвода про себе похвалив такт десятника. Той жодного разу не спробував виправдатися, переклавши всю вину за жалюгідний стан оборони городища на попереднього воєводу. Сам прямолінійний, Гліб поважав таких же, як і він сам буркотунів і вічно невдоволених всім. Гірше було б, якби його співбесідник в усьому згоджувався і пробував переконати, що ні у чому не винен. Таких Гліб не любив і не намагався приховувати це.

Піднялися на гору. Лише тепер Гліб зрозумів, що надто сміливо з його боку було назвати цей порослий густим лісом горб горою, але він все ж піднімався над навколишньою місцевістю і звідси відкривався чудовий огляд. Лише два підвищення – на півдні і сході – виглядали вищими, аніж щекотівський, принаймні східний точно. Зате на заході лежав відкритий простір, що через декілька верств закінчувався лісом.

– Треба тут поставити вежу, – сказав Гліб. – І нехай у ній постійно перебуватимуть хоча б двоє воїв. Неприятель не повинен підкрастися непомітно.

Він подивився на Ярополка і майже співчутливо додав:

– Це треба зробити вже сьогодні.

Зрештою, ніхто, за винятком, напевне, самих холопів, котрих витягнули із теплих домівок і відірвали від звичної роботи, не був ображений на воєводу Гліба. Десятники розуміли, що оборона Щекотова не витримує не те що найменшого штурму, але й будь-якої критики, тому із завзяттям узялися за роботу. Вже коли Бояна повідомила Гліба, що вечеря готова, рів навколо стіни став глибший на лікоть. Коли холопи дісталися до замерзлої землі, на дно рову знову поклали сухі гілки.

Всю ніч і наступний день не припинялася робота, і вже надвечір Ярополк стомленим голосом повідомив воєводу, що підвісний міст готовий і можна його причепити. Гліб, побачивши, що його підлеглі дійсно виклалися на повну, махнув рукою, мовляв, можна відкласти і до завтра.

А посеред ночі воєводу, як інших, хто був у Щекотіві й навколишніх селах, розбудив набат.

Звиклий до чогось подібного, Гліб миттю зірвався з ліжка і, на ходу одягаючись, вискочив на двір. Від вогнів численних смолоскипів темрява остаточно сховалася у найдальших закутках. Всюди метушилися дружинники, але якоїсь паніки не спостерігалось.

– Що сталося? – запитав Гліб якогось десятника, який проходив мимо.

– Сторожа на вежі зауважила на заході якийсь загін, – повідомив він.

– Де Ярополк?

Десятник кивнув головою кудись убік, і на фоні вогнищ Гліб тут же впізнав Ярополка. Той підійшов ближче.

– Не можу сказати про чисельність загону, але гадаю, що це лише розвідка, – мовив він. – Шкода, що браму не зачепили.

У його словах не було жодного докору, але Гліб все ж сказав:

– Так, це моя вина. Треба було це зробити ще вчора.

– Оце вже ні! – заперечив Ярополк. – Люди стомилися, тому ти зробив правильно, відпустивши їх. А міст перед ворітьми можна просто спалити.

– Але не зараз. Як з селами?

– Частина людей вже прибуває.

– Пускати всіх! Зайвих ратників не буває!

Але до штурму не дійшло. Поляки виявилися звичайним загonom, висланим для розвідки перед основними силами. Їх було мало, і вони не наважилися нападати на невідь-як захищене укріплення посеред ночі.

Коли ж піднялося сонце, то і оборонцям, і нападникам стало зрозуміло, що сутички і не буде. Оцінивши організацію оборони Щекотова, поляки були неприємно вражені побаченим. Видно, вони не очікували зустріти таке. Тому про штурм можна було забути. Натомість нападники вирішили пожитися у навколишніх селах, які за ніч практично повністю опустіли.

Це стало для них фатальною помилкою. Ще вночі воєвода непомітно вивів з-за стіни два десятки ратників і заховав їх у лісі неподалік. Коли поляки напали на перше-ліпше село, їх зустрів озброєний загін русичів. Відступати було нікуди, довелося прийняти бій. Як виявилось, останній.

Невдовзі ратники переможно в'їхали у Щекотів через тимчасовий дерев'яний міст, який так і не встигли спалити. Вже з першого огляду Гліб відзначив, що оборонці не дорахувалися трьох дружинників. Зате він зауважив вершника, простоволосого, без зброї, але зв'язаного.

– Бранця до мене! – розпорядився Гліб.

Один з дружинників скочив на землю, досить-таки безцеремонно звалив полоненого з коня, від чого той ледве не гепнувся на мерзлий настил.

– Підмогу не бачили? – запитав воєвода десятника, що командував загonom.

– Чисто, – лише сказав той.

– Добре. Продовжуйте.

Гліб повернувся до Ярополка.

– Пішли, поговоримо із бранцем, – сказав він.

Десятник Ярополк лише кивнув головою. За ці два дні він остаточно змінив своє відношення до нового воєводи.

А дивлячись на нього, змінилися й інші.

Вже в будинку вони краще роздивилися полоненого. Це був воїн приблизно одного з Глібом віку. Він сидів посередині кімнати і досить-таки спокійно чекав на майбутню розмову.

Гліб миттю оцінив ситуацію. Він став перед бранцем і без вступу сказав:

– Ти помовчи, а я спробую описати ситуацію. Тебе спіймали на нашій землі у той час, коли ти прийшов сюди як тать. Я хочу знати, що вас сюди привело, скільки вас і чи чекати нам інших. Я пропоную тобі зараз розказати все. Є й інший вихід. Ми зараз вийдемо, а сюди прийде наш коваль. Потім ми повернемося, і однаково ти розкажеш все. Сподіваюся, я дохідливо розповів? Тобі вибирати.

Деякий час бранець сидів нерухомо, обдумуючи почуте. Було видно, що він одразу повірив незнайомому воєводі, якого слухалися навіть старші.

– Я скажу, – сказав він.

– Хто ти?

– Межислав, мечник воеводи Януша Старжа.  
– Чому ви тут, я здогадуюсь, – сказав Гліб. – Скільки вас прибуло під Щекотів?  
– Це були всі. Ви всіх повбивали, – повідомив Межислав. – Король відправив все військо на Пшеворськ, а пан воевода вирішив розвідати ці землі.

Полонений криво усміхнувся.

– Розвідали!

Гліб переглянувся з Ярополком.

– При нагоді тебе повернуть до твого пана, – повідомив він. – Виведи його!

Останні слова стосувалися ратника, який увесь цей час зберігав мовчанку. Полонений не став чекати, поки його піднімуть, підвівся і, злегка поклонившись, у супроводі вартового залишив кімнату.

Гліб сів на звільнене місце.

– Переворськ? – запитав Ярополк.

– Так. Треба повідомити князя, – сказав Гліб. – Знайди надійного гонця, а я напишу листа...

Коли Гліб дописував останні слова, на нього вже чекав гонець. Воевода вийшов на ганок.

– Відвезеш листа у Львів, – сказав Гліб, подаючи листа.

– Чи пустять його до князя? – засумнівався Ярополк.

Гліб зняв з пальця подаровану князем каблучку і простягнув воїну.

– Покажеш комусь з бояр чи тисячних. Що робити – вони знають.

Той з повагою надів масивну каблучку на палець і, мовчки скочивши на коня, галопом помчав до воріт.

Два наступні дні від нього не було жодної звістки, правда, і полонений не обдурих: більше поляки не з'являлися.

А ще через день під стіни Щекотова підїхав невеликий озброєний загін на чолі з боярином, у якому Гліб упізнав свого свояка Богумила.

Зустріч родичів була щирою, хоч і не бачилися вони лише декілька днів. Богумил, обійнявши Гліба, простягнув йому каблучку.

– Ну, здрастуй, воеводо! – сказав він. – Ось, віддаю. Негоже розкидатися подарунком самого короля!

– Та хотів, щоб мій гонець напевне потрапив до князя! – виправдовувався Гліб, надягаючи каблучку.

– Так і сталося.

– Стомився? – запитав Гліб і сам відповів: – Звичайно, стомився, про що я говорю!

– Стомився, – кивнув головою Богумил. – Веди, воеводо, поговоримо.

У будинку, де поселився Гліб, за обідом, приготованим тою таки Бояною, Богумил посвятив родича у державні таємниці.

– Твоє застереження про Лешка не стало для князя ні першою новиною, ні новиною взагалі, – говорив Богумил. – Левові все було відомо. Єдине, чого не знав князь, було твоє твердження про те, що на Львів поляки не підуть.

– А Переворськ? – поцікався Гліб.

– Не дійшов до Переворська Лешек. Відступив. Наразі. А я за тобою, – повідомив шурик.

– Щось сталося?

– Ще ні, але станеться. Словом, ти потрібен князеві.

– Новий похід?

– Новий похід.

– Куди?

– Дізнаєшся від самого князя. Але не хвилюйся – не на Польщу.

– А я і не хвилююся, – відказав Гліб. – Похід – то похід. Не вперше. А кого назначили замість мене? Тебе?

– О ні! – весело сказав Богумил. – Я також потрібен у новому поході. А воєводу князь доручив назначити тобі самому. Так, не дивуйся, князь тобі довіряє. Маєш когось на думці? А то вже завтра ми залишаємо Щекотів.

– Маю.

Гліб покликав Бояну.

– Нехай сюди прийде Ярополк, – розпорядився він.

Жінка мовчки покинула кімнату.

– Це той, кого ти хочеш залишити замість себе? – запитав Богумил. – Ти упевнений у цьому?

– Повністю. Ярополк не був у захваті від моєї тут появи, але за ці дні ми спрацювалися. Гадаю, від впорається. Тим більше, що у Щекотові він чи не з самого народження. Впорається! – впевнено повторив Гліб.

### III

Якби Ногай, дозволяючи Леву Даниловичу будувати захисні укріплення у трьох містах, знав, чим це закінчиться, він не був би настільки безтурботним. Мало того, що Лев із самого початку вирішив зводити стіни не з дерева, як можливо сподівався беклярбек, а з каменю, князь одразу ж переніс столицю у Львів, перед тим звівши на березі Полтви-ріки замок, названий ним Нижнім на відміну від Високого, нелюбого і йому, і Констанції. Сам замок, побудований за прикладом польських, розташувався на куті великого чотирикутника кам'яної стіни. Із кутової вежі оборонцям відкривався вид на декілька верст навкруги. Княже місто наразі було розділене на три нерівні частини: дитинець з Високим замком на горі, де постійно перебувала дружина, найстаріша частина, що існувала ще до того, як це місце облюбував король Данило, і власне найновіше поселення, оточене муром.

Саме туди і направилися Богумил з Глібом, залишивши супроводжуючий загін за внутрішнім муром. Спішившись, молоді люди попрямували до замку, де у невеликій залі, у якій звичайно відбувалися прийоми іноземних послів, на них вже чекав князь Лев. За тиждень, поки Гліб не бачив князя, той якось опустився і почорнів. Але нового воєводу зустрів приязно.

- Пояснювати не треба, – сказав він. – З твого листа я знаю все. Поляків більше не було?
- Ні, князю, не було, – відповів Гліб. – Вони були єдиними.
- Значить, тут чекати Лешека не варто. Це добре.

Лев зітхнув.

– Що ж, воєводу, я задоволений тобою. Можеш зараз вертатися до сім'ї, а завтра зранку тебе і Богумила я хочу бачити у себе, – сказав він. – Хочу доручити вам обом важливе завдання. Але зараз відпочивайте.

Зрозумівши, що можуть бути вільними, Богумил з Глібом залишили князя Лева. Заінтригований Гліб допитувався свояка.

– Ти щось знаєш?

– Знаю, – підтвердив Богумил. – Але почекаю, поки про це скаже князь.

Більше Гліб від свояка не домігся нічого. Вони попрощалися перед будинком, де останні три роки жив Гліб. Від дороги господарство було відгороджене невисоким частоколом. Гліб відкрив скрипучу хвіртку і одразу побачив маму. Жінка саме розвішувала недавно випрану білизну. Злата сплеснула руками, підбігла до сина і обняла його.

– Повернувся! – лише сказала.

– Повернувся, мамо! – відповів Гліб. – Тільки-но був у князя, і він відпустив мене до завтра. Добрава?

– В домі. З Мечиславом. Ми чекали на тебе. Богумил говорив нам, що їде за тобою. Ми знали.

– Зайдемо до хати, мамо.

Вони удвох зайшли всередину будинку. У натопленій кімнаті знаходилися жона Добрава з малим сином на руках. Побачивши Гліба, обоє, неначе за командою, усміхнулися, а Мечислав протягнув до батька ручки. Гліб швидко розстібнув пояс з мечем, зняв з голови шолом і лише тоді взяв сина. Добрава притулилася до чоловіка.

Сім'я нарешті об'єдналася за останні три місяці. Правда, новина про те, що Глібові знову прийдеться кудись вирушати, дещо засмутила і Добраву, і матір, але вони вже були призвичаєні до подібного життя, та й те, що князь зробив їхнього чоловіка і сина воєводу, дещо заспокоїло їх. Хоча, куди повинен поїхати Гліб і з якою метою, поки що залишалося невідомим для всіх.

– Завтра дізнаюся, – заспокоїв Гліб.

Назавтра князь Лев Данилович прийняв їх обох у тій же залі. Він був не один. По обидва боки сиділи княгиня Констанція Угорська і син Юрій. Вже тоді Гліб почав здогадуватися про майбутнє завдання.

Навіть будучи в особистому війську княжича, Гліб (та й Богумил також) все ж нечасто бачив княгиню, про крутий норов котрої ходили не лише чутки. Тому він її трохи побоювався. Але присутність княгині натякала на важливі державні справи, що мали вирішуватися сьогодні.

– Боярине Богумиле! Воєводо Глібе! – звернувся до них Лев Данилович. – Ваші останні дії дають нам підставу довірити вам важливу державну таємницю. Ваша сміливість під час такої невдалої для нас битви дозволила врятувати військо від ще більшої катастрофи. Та й син наш Юрій вибрав саме вас.

Князь на хвилику замовк і хитро усміхнувся.

– Добре, не буду далі тягнути. Тим більше, що Богумиліві вже відомо про стан справ. Останні події завадили Юрію одружитися. Далі відкладати цю справу вже не можна. Тому вас обох ми відправляємо до тверського князя Святослава Ярославовича. Вам належить привести до Львова сестру князя.

Від несподіванки Гліб підняв брови. Він уяви не мав, де знаходиться та Твер, куди їм обом доведеться їхати. Зате Богумил зберігав завидний спокій, неначе більше нічого не робив, аніж лише їздив до тієї Твері і назад.

– На тебе, воєводо, ми покладаємо відповідальність за безпеку нашої невістки, – продовжив Лев Данилович. – Для цього ти можеш взяти свою дружину.

– Всю? – вихопилося у Гліба.

– Всю. Тим більше, що дорога далека. Проляже через землі монголів.

На тому і відпустили. Гліб з Богумилом покинули залу. У кімнаті, де звичайно чекали слуги, щоб за першим покликом предстати перед князем, вони зупинилися.

– Твер, а це далеко? – запитав Гліб.

Він не мав найменшого уявлення, де лежить ця невідома земля.

– Далеко, – підтвердив Богумил.

– А як далеко?

– Ти в Києві був?

Гліб заперечливо похитав головою.

– До Києва далеко. А Твер ще далі. Але не хвилюйся, з нами буде посланець тамтешнього князя. Що-що, а дорогу він знає.

У цей час двері відчинилися і увійшов Юрій. Вигляд княжич мав винуватий.

– Юрію, ти міг би вибрати собі жону десь ближче? – з докором сказав Богумил.

– Тобі добре. І Глібові також добре, – відказав Юрій. – Котру захотіли – ту і вибираєте. А ми, князі, насамперед повинні думати про державні справи. Тому батько і змушений шукати мені жону з княжого роду. А князі, як вам відомо, через обійстя не живуть.

Юрій махнув рукою.

– Та що я вам розкажу! – сказав він. – Вам не зрозуміти.

– Та куди нам! – мовив Богумил. – Нам залишається лише ковтати слюньки і вирушати Бог знає куди! До речі, скільки часу ти можеш витримати без жіночого товариства?

– Тобто?

– Скільки часу нам з Глібом дає князь на те, щоб князівна була у Львові? До речі, як її звати?

– Ксенія Ярославна, – сказав Юрій і почервонів.

Це не могли не помітити Гліб з Богумилом.

– Батько не обмежує вас у часі, – продовжив Юрій. – Вирушайте ви одразу ж після Великодня.

– Навіщо так довго чекати? – здивувався Гліб.

– Нехай підсохнуть наші жахливі дороги. Вже монголи застрягли у болотах, тому й наступають головно лише влітку і зимою, а ось уже сорок років ніхто майже і не їздить на схід. Нехай підсохне. А тепер я хочу познайомити вас з вашим провідником.

Посла тверського князя Святослава звали Михайлом, і він жив в одному з чисельних будинків, що утворювали комплекс Нижнього замку. Тверський посол виявився досить-таки молодим чоловіком, лише дещо старшим за Богумила, і мав деякі азіатські риси, які дозволили русичам допустити, що хтось у Михайла – чи батько, чи мати – був з монголів.

Тим не менше, Михайло виявився веселою балакучою людиною і, з всього видно, любив компанію. Він прибув у Львів ще два місяці тому у найлютіші морози. Відтоді безвиїзно сидів у хатині, відведеній йому і супроводжуваним його воїнам, спочатку чекаючи князя Лева з польського походу, потім його княжого рішення. Тому появу княжича Юрія у супроводі Богумила і Гліба прийняв як хороший знак.

Юрій відреконував послові своїх товаришів, повідомивши, що боярин (це про Богумила) і воєвода (Гліб) відбудуть з ним, як тільки дозволить погода.

– Це чудово! – вигукнув Михайло. – Хоч мені і подобається ваша столиця, пробач, княжичу, я сумую за рідною землею.

– Я тебе розумію, – сказав Юрій. – Не переймайся – ти мене не образив.

Мова тверського посла мало чим відрізнялася від тієї, якою повсякчас спілкувалися на Русі. Та у ній вухо Гліба вловило неприємні для нього вставлення й інтонацію. Він знав їх походження: саме так розмовляли між собою монголи, що хвилями, час від часу, прокочувалися тутешніми землями. І все ж, незважаючи на це, Михайло вмів викликати до себе прихильність.

– Гадаю, вам є про що поговорити, – раптом заспішив відкланятися Юрій.

– Звичайно, – згодився Михайло. – Тим більше, що всю довгу дорогу нам прийдеться ділити всі незгоди.

– Вони будуть? – поцікавився Гліб.

– Після появи на Русі монголів Батия все можливе, – по-дипломатичному невизначено відповів посол.

Невдовзі Гліб з Богумилом вже знали, що новоспечений знайомий народився у Сарай-Берке, куди його батька, кашинського князя, викликав тодішній хан і залишив у заручниках. Там він зумів сподобатися ханові, і той видав за нього дочку свого двоюрідного племінника. До Кашина заручник повернувся тоді, коли під час походу на Кавказ помер хан Берке. Повернувся не сам, а з молодою жоною і сином. Там їх обох негайно охрестили – Темулун-хатун стала Анастасією, а Хизр-Ходжа – Михайлом. Але покняжити ні батькові, ні тим більше йому не довелося.

– Коли Ярослав Ярославович став князем тверським, йому здалося, що князівство є меншим за Новгородське, звідки його вигнали, і він приєднав до себе Кашин. А я увійшов у дружину його сина Святослава, теперішнього князя.

Навіть якщо Богумил і не хотів би знати про ситуацію у невідомій йому Твері, Михайло повністю розвіяв будь-яку інтригу. Повертаючись від посла, чоловіки не переставали обговорювати почуте.

– Мені одне не зрозуміло, – враз сказав Гліб.

– Що саме? Зрештою, можна повернутися до Михайла. Впевнений – він задовільнить всі твої запити, – відповів Богумил.

– Я серйозно! – образився Гліб.

– Що тобі не зрозуміло?

– У Твері зараз княжить Святослав, син Ярослава Новгородського. Значить, Ксенія, на котрій бажає одружитися Юрій, його дочка.

– Що тут незрозумілого?

– Але мені відомо, що свого часу той таки Ярослав не признав Лева князем київським і змушений був залишити місто, поступившись йому. І навіть Сарай не допоміг йому.

– Ну і що?

– І тепер Лев Данилович бажає породичатися з дітьми Ярослава?

Богумил кивнув головою.

– Це політика, воеводо, – сказав він. – Нам, простим смертним, не дано зрозуміти, про що думає князь, чи то вирішуючи йти походом на Польщу, чи то беручи у невістки дочку свого тепер вже померлого ворога. А нам з тобою залишається лише виконувати княжу волю – то у похід, то на весілля.

Звістка про те, що Глібові знову доведеться покинути сім'ю і поїхати у краї, про які і у Злати, і в Добрави було лише одне уявлення: «це далеко», захоплення не викликало. Але жінки не подали виду. За все спільне життя (а Добрава і Гліб знали один одного чи не від того часу, як почали усвідомлювати себе) і мати, і жона звикли до його військової служби.

Життя протікало звичним, наперед визначеним руслом: Гліб постійно пропадав серед своєї дружини, намагаючись найкраще підготуватися до далекої дороги; Богумил вислуховував настанови князя, щоб не впасти в очак майбутнього родича; Юрій же, навпаки, намагався виглядати байдужим, неначе всі ці приготування стосувалися будь-кого, але не його.

Ніхто з них не знав, що їхня участь у поході була поставлена під сумнів не ким-небудь, а самою княгинею. Констанція Угорська із самого початку противилася родичанню свого сина з «невісткою із Тмутаракані», як вона сама висловлювалася (хоч сама Тмутаракань була зовсім в іншій стороні); їй було миліше поріднитися з П'ястами.<sup>13</sup> Зрозумівши, що з чоловіком не має сенсу сперечатися, вона засумнівалася у здатності отроків<sup>14</sup> виконати цю місію.

– Ти впевнений у Глібові? – запитала вона якось після сніданку.

– Ти сумніваєшся у ньому? А у Богумилі не сумніваєшся? – здивувався Лев.

– Богумил боярин. Він відданий тобі, а Гліб... Звідки він взявся? Я дивуюся твоїй легковажності, Лево. Узяти якогось простолюдина, невідомо якого походження і поставити для охорони нашого сина – твого наступника! І довірити йому привезти наречену. Не розумію!

– І Гліба, і Богумила вибрав сам Юрій, і ми маємо поважати його вибір, – відказав Лев. – Щодо походження Гліба, то знай, що його мати походить з роду воеводи Звягеля.

– Воеводою можна будь-кого призначити, – вставила Констанція. – Як і ти призначив того ж таки Гліба.

– Не будь-кого, – заперечив князь. – А лише найдостойніших. І Гліб є саме таким. А щодо бояр... Ти ж знаєш, що найбільше мій батько воював не проти монголів чи тевтонців, а саме проти бояр. Це вони змусили його матір з маленькими синами втікати то до Кракова, то до твого діда Андраша. Та й ставши князем, батько увесь час змушений був побоюватися бояр. Не надійні союзники! Свого часу він говорив мені, що краще вже мати їх серед своїх ворогів, аніж союзників. Тому й опирався на воевод, яких сам же і підносив. Так роблю я також, так поступає і наш син. Ми повинні довіряти йому більше.

Не відомо, чи переконали слова чоловіка Констанцію, але більше вона не піднімала це питання. Натомість візити Богумила до княгині почастишали; жінка захотіла забезпечити майбутній похід від будь-яких несподіванок, хоч за це боярин не відповідав.

Але Гліба Констанція Угорська ігнорувала повністю.

Не посвячений у двірцеві інтриги Гліб, тим не менше, вже через місяць доповів Юрію, що його дружина готова до походу.

---

<sup>13</sup> П'ясти – князівська і королівська династія в Польщі.

<sup>14</sup> Отроки – молодша дружина у княжому війську.

– Коні відібрані, підковані, п'ять десятків дружини готові відправлятися хоч завтра, – повідомив Гліб.

– Добре, – тільки й сказав Юрій і відправив воєводу відпочивати.

Вже з самого ранку наступного дня його підняли з ліжка і наказати прибути до князя. Там Гліба чекав Богумил. Виявилося, одного лише його. Не встиг Гліб привітатися зі свояком, як їх обох запросили до князя.

Лев був не один. З ним у залі сидів Юрій. Констанції цього разу не було.

Після звичного у таких випадках початку князь Лев Данилович повідомив:

– Я задоволений твоєю роботою, Глібе. Те, що ти так швидко впорався із підготовкою до походу, дало мені можливість вирушити, не чекаючи Великодня. Тим більше, що земля вже підсохла і найближчими тижнями не варто боятися дощів. В усякому разі так мене запевнили мої віщуни. Тому вирушаєте ви у понеділок. Воєводу, ти впевнений, що вам вистачить п'ятдесят отроків?

– Впевнений, князю, – відповів Гліб. – Тут головне не цифра. П'ятдесят воїв чи сто – ролі не грає. Дорога далека і не відомо, що нас чекатиме. А у своїй дружині я впевнений.

– Я також, – підтвердив Юрій. – Під Гозлицею вони стояли як леви.

– Давай без порівнянь, – скривився князь. – Що ж, нехай буде по-вашому. Твої, воєводу, люди – тобі й відповідати. Богумиле!

– Так, князю! – виступив наперед той.

– Перед відбуттям я вручу тобі охоронні грамоти – свою і Ногая. Колись беклярбек спrezentував їх мені, але жодного разу використати не довелося. Це на той випадок, коли вас перестрінуть монголи. Ну і послання до князя Святослава Ярославовича. Прошу вас не затримуватися там, у Твері. Ми вас чекатимемо. Можливо, одразу після весілля нашого сина доведеться відправитися у новий похід.

Почуте вразило молодих чоловіків, але не спантеличило. Зараз для них головною була поїздка, а про майбутній новий похід вони подумують, якщо... повернуться з цього.

А що їх чекає, напевне, знав лише Бог і... посол Михайло, але він, як і належить справжньому послові, мовчав. Тому Богумилу й Глібу наразі доводилося сподіватися лише на мечі підлеглих воєводи.

## IV

Хоч держава Лева Даниловича офіційно і простягалася до Переяслава, а сам правитель іменував себе князем Київським, фактично княжа влада заледве сягала до річки Горина,<sup>15</sup> на березі якої на місці дотла спаленого монголами Кам'янця зовсім недавно ті ж таки монголи дозволили звести нове місто, назване Заславом.<sup>16</sup> Далі лежала сумнозвісна болохівська земля, знищена Данилом і забута Сараєм, озлоблена на всіх і вся, тому особливо небезпечна. І хоч від Заслава до Києва пролягав торговий шлях, гостям тут не були раді. При найменшій нагоді торгові валки вряди-годи піддавалися нападам розбійників, що, здавалося, діяли розрізнено і незалежно один від одного, але їхні дії, рівно ж як і їхня обізнаність, змушували підозрювати якийсь єдиний центр. Правда, ніякі дії князів не наблизилися до вирішення цієї проблеми, тому Львову нічого іншого не залишалося, як просто озброювати торговців.

Дружина під началом Гліба, до того ж підсилена двома десятками ратників Михайла, виявилася серйозним застереженням невідомим досі розбійникам. Вони так і не насмілилися не те що напасти на посольство, але й навіть просто наблизитися до нього. Та часте іржання коней підказувало, що озброєні розбійники все ж перебувають неподалік і що вони також на конях. Це не давало Глібові можливості розслабитися.

Хоч болохівські землі і не могли похвалитися хоч якими-небудь більш-менш прохідними дорогами, головний торговий шлях, прокладений ще Данилом від тодішньої столиці Галича до Києва, виглядав навіть пристойним. Невідомо, хто вирубав свого часу лісову просіку посеред споконвічного лісу, але і тепер вона слугувала чи не єдиною дорогою, котрою просувалося на схід княже посольство. Найближче від Заслава лежав Колодяжин, знаменитий хоча б тим, що його з першого разу не зміг взяти навіть Батий. І це при тому, що навколишні міста без супротиву прийняли зверхність хана. На жаль, це не врятувало жителів міста від розправи. Після успішного штурму хан наказав зрівняти Колодяжин із землею, а всіх людей вирізати. Лише недавно тут знову поселилися жителі.

– Не думаю, що хтось наважиться напасти на нас, – заспокоював Гліба Богумил. – Все-таки місцеві розбійники, хоч і не керовані й відчайдушні, не можуть не розуміти, що сила на нашій стороні.

– А якщо не зрозуміють? – засумнівався Гліб. – Обережність не буде зайвою. Мене інше засмучує.

– Ну?

– Шкода, що ми йдемо повз Звягель. Моя мати народилася тут і дуже хотіла хоч би разок ще побути там. А якщо їй не судилося, то наказувала мені. Але Звягель лежить в стороні від нашої дороги.

– Ще надивися. Та й що там дивитися! Батько розповідав мені, що Шварно Данилович не залишив на цьому місці нічого. Тобто зовсім! Невідомо, чи там щось є. Принаймні данина звідси у казну не прибуває. Напевне, нікому платити.

Гліб нічого не відповів, але дав собі слово при нагоді все ж відвідати батьківщину матері.

До Києва ніяких несподіванок не трапилося, і в місто посольство прибуло одразу ж після Великодня, у самий Великий вівторок. На превелике здивування Богумила і Гліба (і не лише їх!) новоприбулих зустрів церковний передзвін. Вражені подорожні увійшли у Київ. Не посвячені у дійсний стан речей, вони бачили, що місто поволі відроджується у великих муках. Але ні Богумил, ні Гліб, ні тим більше тверичанин Михайло не знали, щоб довелося зробити воєводи Києва Ратибору за ці роки, відколи князь Лев Данилович поставив його на місце намісника

<sup>15</sup> Давньоруська назва ріки Горинь.

<sup>16</sup> Сучасне місто Ізяслав.

київського князя. Пікантності цій ситуації надавало те, що саме за дочкою тодішнього князя Ярослава Ярославовича теперішній князь і відправив це посольство.

Але ніхто цим не переймався. Біля розбитих Золотих воріт прибулих зустріла сторожа, поставлена швидше для годиться, аніж для варті, і дізнавшись, хто такі, супроводили їх на Гору. Саме туди перебрався новий воєвода, покинувши звичний йому Поділ, а з ним і нечисленні бояри. Так поволі Київ почав відроджуватися.

І Богумил, і Гліб знали Ратибора ще від часів проживання у Тустані, куди той час від часу приводив поповнення. Звичайно, воєвода навряд чи запам'ятав двох хлопчаків, які завжди пленталися поміж ногами ратників у даремній надії отримати від тих хоч якусь зброю. Але на їхнє превелике здивування київський воєвода їх упізнав.

– Це ж треба, як летить час! – вигукнув він і буквально згріб у обійми спочатку Богумила, а затим і Гліба. – Та останній раз я бачив вас обох худими і вічно замузаними хлопцями, які ще жодного разу не покидали Тустані! А тепер дивись – аж до Києва дісталися! І не просто дісталися. Ще й з такою поважною місією!

– Ти знаєш? – здивувався Богумил. – Але звідки?

– Земля чутками наповнена, – ухилився від прямої відповіді Ратибор. – Вся руська земля говорить, що княжич Юрій вже засидівся серед холостяків.

Це розсмішило Гліба.

– Так, – підтвердив він. – От тільки ми не помітили у княжича великого бажання одружуватися.

– Важка ноша випала князям, – згодився Ратибор. – Куди вже нам, смертним, до цього. Але чого це я? Ви, напевне, стомилися. Та навіть не напевне. Знаю, яку дорогу вам довелося проїхати. Тому зараз відпочиньте, а завтра продовжимо розмову.

Пропозиція воєводи Ратибора підоспіла дуже вчасно, адже подорожні дійсно стомилися. Від постійного сидіння на конях турбувала спина, а у Гліба від безперервного переживання про ймовірний напад розбійників до того ж розболілася голова. У такій ситуації навіть їжа відходила на другий план. Лише б дістатися до ліжка.

Зрештою, воєвода Ратибор виявився гостинним і ненав'язливим господарем. Він не турбував гостей, аж поки вони самі не предстали перед ним і не повідомили, що відпочили. Правда, повели їх не до столу, а у лазню, де вони остаточно зміли з себе пилуку, наскрізь просякнули потом – своїм і коней. Тому навіть Михайло, котрому здавалося, що київський воєвода має до нього якесь упередження, заспокоївся і надалі вирішив просто не перейматися подібними думками.

І лише після цього Ратибор запросив їх до столу.

Розмова, як завжди буває у подібних випадках, протікала навколо останніх подій у Львові, що найбільше цікавило воєводу, адже він виявився відрізаний від рідних місць, а новини, що із великим запізненням доходили да Києва, були застарілими і сильно спотвореними. Ратибора цікавив останній невдалий похід Лева Даниловича.

– Хоч мені і не випадає критикувати князя, але тут він допустив помилку, – сказав він після того, як вислухав детальну розповідь Гліба про останню битву.

– Де саме? – поцікавився Богумил.

– Потрібно було дочекатися інших князів. А Лев Данилович понадіявся на свою перевагу у війську. І забув, що це не завжди спрацьовує на чужій території.

Але хоч русичі і вважали Михайла за свого та ділили з ним всі незгоди важкої подорожі, все ж відкриватися перед ним ніхто не хотів. Тому після обіду Ратибор запросив Гліба з Богумилом прогулятися Горою, щоб показати колись величне місто.

– Оце все ще недавно було заросле чагарником, – розповідав воєвода. – Скільки трудів довелося прикласти, щоб зрубати його! Колись місто відродиться і стане таким, як до навали. Але це станеться нескоро. Ох, нескоро!

Вони зупинилися біля великої безформної купи битого каміння, по периметру якої піднімалися руїни, на яких вгадувалися вицвілі на сонці і вимиті дощами лики святих.

– Десятинна церква Різдва Пресвятої Богородиці, – сказав Ратибор. – Тут покоїлися моці князя Володимира. Тут згинули останні захисники Києва. Звідси і почався занепад Русі.

Ратибор повернувся до гостей.

– Я не хотів цього говорити при вашому супутникові, тому й вивів вас сюди, – сказав він. – У посланні князь ознайомив мене з усім, що мені належить знати, і попросив усіляко посприяти вашій місії. Тому що вас конкретно цікавить?

Богумил був готовий до такого повороту, тому одразу ж запитав:

– Що нас чекає далі?

– Де саме?

– Після Чернігова.

– Гарне запитання, – відзначив Ратибор.

– Якщо запитання гарне, то якою буде відповідь? – поцікавився Гліб.

– Не знаю.

– Тобто? – не зрозумів Богумил.

– Не знаю. Ви на власні очі бачите, що зробили монголи з Києвом. Але це ніщо у порівнянні з тим, що залишили вони у Чернігові. Тамтешній князь Роман, тесть Володимира Васильковича, навіть перебрався до Брянська. Тому навіть насмілюся припустити, що жодних проблем ви не матимете до самого Брянська. А далі – лише здогадки. Ніхто з князів чи просто бояр з доброї волі у ті гущі не заглядав. Та й нічого доброго Русь звідти не чекала. То Андрій<sup>17</sup> нагряне і розорить Київ, то Батий повторить. Зараз, правда, той же тверський князь чи московський не помишляють про Русь, їм важливіше один перед другим випросити ярлика у хана, але пильним бути треба. Як ваш супутник?

– Михайло? – запитав Богумил. – Та приводів для занепокоєння не створює. Досить-таки щиро відповідає на всі запитання. Хоча і нового чогось не говорить.

– Звичайна поведінка княжого посланця, – відзначив Ратибор. – Будьте з ним обережні. Це тут він безпечний і щирий. Побачите, що він зміниться, як тільки ви ступите на тверську землю. А там ще пам'ятають, як Лев Данилович з ганьбою вигнав з Києва батька тамтешнього князя. Та й сусіди у Твері – чудь і меря. Меря і чудь! Таких ще пошукати треба! Не розумію, що знайшов Юрій, прозваний Долгоруким, у цих хашах?

Богумил хмикнув.

– А що йому залишалося робити? – сказав він. – Шостий чи навіть сьомий син Володимира Мономаха. Всі престижні князівства віддані старшим синам. Йому або йти на службу у той же Чернігів до... Хто там тоді правив? Або взяти таких же невдах, як і він сам, й податися на північ. І вже звідтам вряди-годи нагадувати про себе і своє право на Стіл.<sup>18</sup>

– Ось туди вам і лежить дорога, – мовив вражений обізнаністю гостя Ратибор. – Але, гадаю, у вас не буде проблем зі Святославом. Все ж родичання з Даниловичами для нього – вигідний крок. І він зробить все, щоб з вами нічого не сталося.

– А з ким будуть проблеми? – поцікавився Гліб, адже безпека посольства лежала на ньому.

– Можуть бути, – наголосив київський воевода. – Можуть – не значить будуть. Відколи монголи дозволили відродити Москву на противагу Твері, між ними ведеться суперництво. А оскільки відкритої війни Сарай не дозволить, то й діють князі обережно, нишком. То прикордонне село розорять, то на сусіда клязузу напишуть ханові, то посольство перехоплять... Тому, Глібе, тобі бути насторожі.

---

<sup>17</sup> Андрій Боголюбський розорив Київ у 1169 році.

<sup>18</sup> Тут – княжий трон.

– Не вперше, – замість Гліба сказав Богумил.

Мандрівники затрималися в Києві рівно на стільки, щоб відпочили від дороги і вони, і коні. Місцеві ковалі перевірили підкови коней, де треба – поміняли, ремісники полагодили зброю, крамарі наповнили мішки вівсом, подорожні відстояли Радоницю<sup>19</sup> у напівзруйнованому храмі Святої Софії і наступного дня відбули у Чернігів.

---

<sup>19</sup> Радониця – тут перша неділя після Пасхи.

## V

– Підписуйте, ваша величносте! Для блага королівства – підписуйте!

Король Угорщини Ласло Четвертий Кун, син Штефана<sup>20</sup> і внук самого Бели,<sup>21</sup> мав жалюгідний вигляд. Його очі запали, від тривалих розміркувань виступили скули, почорніло обличчя, від чого його половецькі риси загострилися і вісімнадцятирічний юнак ще більше став схожим на свого діда – половецького хана Котяна. Лише вчора йому вдалося звільнитися із полону воеводи Трансильванії Фінти Аби, як короля поставили перед вибором: або корона, або війна проти своїх родичів і опори королівства. І хоча ніхто прямо не казав про війну, але Ласло розумів, що саме про неї і йдеться. Йому згадалися ним же підписані так звані «Половецькі закони», згідно з якими половцям належало залишити кочовий спосіб життя і оселитися у спеціально для них відведених місцях. Тепер же указ, під яким його примушують поставити свій підпис, дозволяє застосувати проти половців силу... якщо ті не пристануть на зазначені умови. А Ласло, як ніхто інший, знав, що половці ніколи на це не підуть. Переслідувані монголами і прийняті у королівські володіння ще Белою, вони продовжували вести звичний їм спосіб життя, ніколи на одному місці не затримувалися, постійних житл не будували. Але вони були відмінними воїнами, і Бела залучив їх до свого війська. Мало того, щоб укріпити союз з ними, король одружив свого сина на дочці половецького хана. Так Ержебет Куманська народила сина – наступника престолу.

Тепер же його змушують відректися від свого народу.

– Підписуйте, ваша величносте!

Ласло Кун хижо подивився на людину в рясі. Як же він ненавидів легата Папи Римського! Єпископ Філіп з'явився у королівстві більше року тому з благородною метою, яку він через незнання справи спочатку навіть привітав. Зі слів єпископа, Його Святість занепокоєний станом, у якому перебуває королівство, і бажає укріпити авторитет юного короля. Лише потім Ласло дізнався, що Ватикан найбільше непокоїло половецьке оточення короля і що до Престолу доходили чутки про його, короля, відступ від христової віри. Отоді і з'явився на землях Угорщини повноважний легат, єпископ Філіп. Заради такої важливої місії Папа Миколай навіть забрав його із Польщі, де той провів останні десять років у якості унція. Ласло не знав, чим конкретно займався Філіп на північних землях і яку користь приніс полякам, але те, що тут, в Угорщині, після його появи справи тільки погіршилися, було очевидно.

– Ваша величносте!

Король більше не став випробовувати терпіння папського легата. Він ще раз подивився на листок з ненависним йому текстом і, не читаючи, поставив свій підпис. Тут же його писар закріпив підписане печаткою. Єпископ Філіп, неначе побоюючись, що король передумає, швидко, аж надто швидко як для свого стану, вихопив пергамент.

– Це було мудре рішення, ваша величносте! – похвалив він. – Достойне короля!

– Це самовбивче рішення, – заперечив Ласло. – Боюся, що незабаром Угорщина пошкодує про це.

– Угорщина викоренить язву поганства. І Святий Престол пам'ятатиме короля Ласло як такого, хто навернув куманів<sup>22</sup> на істинний шлях спасіння.

Ласло не став заперечувати папському легату. Це було просто даремно. За час перебування в королівстві Філіп зумів зруйнувати все, що Ласло вдалося зробити для відновлення Угорської держави. І наостанок єпископ перетворив колишню опору короля – половців – в

---

<sup>20</sup> Штефан V (Іштван V) – король Угорщини у 1270–1272 рр.

<sup>21</sup> Бела IV – король Угорщини у 1235–1270 рр.

<sup>22</sup> Куманами в Європі називали половців.

бунтівників. А те, що вони стануть ними, Ласло не сумнівався. Він надто добре знав своїх одноплемінників. І проти них він змушений буде воювати!

– Я маю відкланятися, ваша величносте! – схилив голову Філіп. – Його Святість відкликає мене до Риму. Гадаю, перед відбуттям я ще зможу попрощатися.

Ласло не відповів, і легат залишив його самого. Але не на довго. Майже одразу ж до зали зайшла Ельжбета. Із примхи короля Бели IV, який керувався лише політичними мотивами і захотів поріднитися з королем Сицилії Карлом Анжуйським, вони стали подружжям ще семирічними дітьми. Між ними ніколи не було справжньої симпатії, вона так і не змогла перерости у сильніші почуття. Зближенню молодих чоловіка і жінки також не сприяв той факт, що після смерті спочатку діда, а через два роки і батька Ласло, йому довелося пережити полон сильних феодалів.

Тим не менше Ельжбета залишалася його дружиною і була в курсі усіх справ.

Ласло підняв голову і подивився на неї.

– Тебе хоче бачити твоя мати, – сказала Ельжбета.

Мати Ласло була дочкою половецького хана Котяна, який ще майже п'ятдесят років тому привів приблизно сорок тисяч своїх підданих у володіння короля Бели і залишився тут. Дочка при хрещенні отримала ім'я Ержбета і після смерті батька залишилася в Угорщині, на відміну від великої частини одноплемінників, що вибрали Болгарію. Саме Ержбета займалася вихованням сина і досягла успіху в цьому. Мало того, що Ласло зовні був схожий на половця, він і думав, як половець, і йому виявилися близькі половецькі звичаї.

Тобто для короля Угорщини мати залишилася єдиною рідною людиною.

Не сказавши і слова, молодий Ласло покинув залу, у якій тільки-но підписав свою капітуляцію. На дружину він навіть не подивився.

Ержбета Куманська недавно розміняла п'ятий десяток років. Незгоди, що випали на її долю – рання смерть батька, скитання з одноплемінниками королівством, вибір, куди йти: залишитися в Угорщині чи перебратися в Болгарію, одруження з нелюбим чоловіком, несправедливий гнів короля Бела на сина, а з ним і на невістку, вбивство чоловіка, регентство над малолітнім сином, – здавалося, зовсім не позначилися на її красі, а лише зробили жінку холодною, розважливою, здатною приймати жорсткі, навіть жорстокі рішення. Мати знала, що вимагають від її сина римський єпископ і феодалі. Знала також: ніщо не зможе на даний час перечити цій силі, з якою Ласло змушений рахуватися.

– Я підписав, – з порогу сказав Ласло, тільки зайшовши у приміщення, де на нього чекала мати.

– Я знаю, сину, – відповіла вона. – Я не засуджую тебе. Я не маю права тебе засуджувати. Поки що ми нічого не можемо зробити.

– Поки що? – здивувався син.

– Ніщо не вічне, сину. Навіть і клятва на хресті, якщо вона проголошена під тиском легата.

– Але ж я маю змусити твоїх співвітчизників зректися своєї віри!

– І це також не вічне!

– Вони не зрозуміють мене.

– Багато зненавидять, ти правий, – говорила мати. – Але хтось і зрозуміє. Я, звичайно, напишу вождям листа, щоб вони для годиться прийняли віру Папи, а коли все заспокоїться, ніхто на це звертати уваги не буде. Не мого народу треба боятися тобі, сину.

– Кого ж? – не зрозумів Ласло. – Кого ж насамперед? Здається, немає сусідів, які б не захотіли відірвати від мене хоч шматочок землі. І всі мають на це право! Мій дід Бела добре постарався, повіддававши моїх тіток за могутніх сусідів. Король Лев, король Болеслав, бан Ростислав, герцог Генріх... Я нікого не забув?

– Нікого, – заспокоїла Ержбета. – Але не вони зараз твій головний ворог. Він не зовні споглядає за нашими бідами. Ворог поруч, у Буді.

Мати не назвала імені, але Ласло здогадався, кого вона має на увазі. Воєвода Фінта Аба, у «гостях» якого їм обом довелося побувати і який відпустив їх лише за єдиної умови: згодитися на умови папського легата. Зараз воєвода захопив королівську резиденцію і вже звідтам погрожує всім, хто не підтримає його. Місцеві бани,<sup>23</sup> занепокоєні присутністю на своїх землях тих же половців, дедалі сміливіше стали підтримувати Абу. І Ласло, і його мати із жахом зрозуміли, що вони залишилися одні, без підтримки. Ще зовсім недавно найнадійнішим союзником був Йоахим Гуткелед, коханець Ержбети. Саме він надав підтримку королеві, тодішній регентші малолітнього короля, коли звідусюди, неначе гриби після дощу, виникали претенденти на угорський трон. У битві проти них він і загинув. Відтоді мати з сином залишилися одні. Тепер же і половців не буде.

– Воєводу Трансільванії – ось кого тобі треба позбутися насамперед! – підтвердила його здогадки мати. – А сусіди почекають.

– Вони не будуть чекати, – заперечив Ласло.

– Тоді ми почекаємо. А потім, коли позбудемося Аби, вони заплатять за все.

Ласло хотів було сказати, що й Аба не настільки наївний, щоб чекати, поки його розіб'ють, але мати випередила його.

– Що ж, доведеться нам знову запросити для допомоги Кесегу, – сказала вона.

Ласло здивовано подивився на матір. Її вибір був, щонайменше, дивний. Івант Кесега володів декількома землями і замками на заході королівства й на фоні хронічної роздробленості виглядав чи не наймогутнішою людиною. За його діями пильно спостерігали сусіди, хтось із заздрістю, хтось із занепокоєнням, а хтось і зі страхом. Його думка цікавила навіть воєводу Абу, але не для виконання, а щоб знати, як йому протидіяти. Саме між ними двома і тривала суперечка, у яку невдовзі була втягнена вся Угорщина.

– Чим Кесега кращий за Абу? – здивовано запитав Ласло.

– Нічим.

– Тоді чому ти хочеш запросити його до нас? До речі, у якості кого? Така людина, як Кесега, на будь-що не пристане.

– Я знаю. Тому я запропоную йому посаду надора.<sup>24</sup>

– Небезпечно.

– Я знаю. Запрошувати Кесегу до трону однаково, що пускати зграю вовків у кошару. Але якщо вовк нападе на вовка, то у дрібного звіра є шанс скористатися з цього. Принаймні залишитися живим. Але це не назавжди, – заспокоїла мати. – Всі думали, що Гуткелед вічний, а загинув безславно, у бою з Бабоничами.

Син вкотре здивувався холонокровності матері. Він завжди захоплювався її здатністю використовувати будь-кого у своїх цілях, не зупиняючись ні перед чим, а потім без жалю викидати, як непотрібну річ. Те, що Йоахим Гуткелед загинув не випадково, Ласло (та й не лише він один) підозрював із самого початку, а останні слова матері підкріпили його підозри.

Найдивніше було те, що саме клан Кесеги після того захопив землі вбитого коханця і навіть намагався посадити на угорський трон свого ставленика. Та потім прийняв його, Ласло. Але чи щирим був цей вчинок, король не знав.

Не встигла осісти пилука за кіньми, що відвозили єпископа Філіпа до Риму, а в столиці королівства Естергомі під началом королеви-вдови зібрався з'їзд прелатів і шляхти. Щось подібне королева скликала три роки тому, але не у столиці, а на Ракошському полі, де змусила всіх признати п'ятнадцятирічного сина повнолітнім. Тоді серед присутніх був Аба, але не було

<sup>23</sup> Бан – правитель землі в Угорщині.

<sup>24</sup> Надор – вища після короля державна посада в Угорському королівстві. Фактично прем'єр-міністр.

Кесеги. Зараз же третьою за важливістю особою вважав себе Івант Кесега. І не було Фінти Аби, і рішення мало бути прийняте проти нього.

## VI

– Н-да! – вихопилось у Гліба, після того, як посольство обігнуло один з чисельних горбів і залишило правічний ліс, що ріс тут, здавалося, ще від створення світу або принаймні від перших волхвів, якщо вони тут взагалі були.

Дорогою подорожні проїжджали повз численні городища і села, які здебільшого складалося з десятка, іноді з сотні будівель. Звиклі до людних міст, ба, навіть розореного Батиєм Києва, русичі споглядали на ці рідкі поселення, що виникали посеред, здавалося б, непрохідних лісів, і пояснювали собі це наслідками майже сорокарічної навали. Усі сподівання відклалися на стольний град Твер.

Вони вийшли на берег невідомої їм річки. Звичайно, вона поступалася Дніпру, котрий довелося перетинати на човнах біля Києва, але була досить-таки широкою. На протилежному березі подорожні запримітили, що у ріку впадає інша, значно менша, і на місці, де вони зустрічалися, на пагорбі стояло оточене дерев'яною стіною місто. Із правого берега у стіні не проглядалися ворота, але у цьому і не було потреби: побудоване у вигляді трикутника укріплення надійно захищали води двох річок, вони ж і не давали подорожнім – і бажаним, і не бажаним – потрапити в місто. Башта з брамою вінчала північно-східну стіну і була кам'яною, на відміну від бокових дерев'яних. Зрештою, єдиною спорудою з каменю був білосніжний собор, що піднімався над усіма побудовами і над стіною.

– Як називається ця ріка? – запитав Богумил.

– Місцеві племена назвали її Ітіль, – пояснив Михайло. – А ми звемо Волгою.

Він зняв шапку і перехрестився.

– Ось ми і прибули, – сказав він.

– А переберемось як? – поцікавився Богумил.

– Отам проти течії є переправа. – Михайло показав на північ і додав, – для тих, хто прибув до нас з миром.

На це Богумил з Глібом промовчали. Власне, інших намірів у них не було.

Переправа, досить-таки велика, як на сподівання русичів, відкрилася через півверсти. До неї берегом Волги вела бита дорога. Над плесом ріки висів товстий канат, до якого кінцями був прив'язаний широкий човен.

На них вже чекали. Переправу охороняв невеликий (до десятка) озброєний загін. Здивування русичів не проходило: воїни не були русами чи навіть монголами, але на обличчі походили і на одних, і на інших. Напевне, саме їх мали на увазі, коли говорили про чужь і про мерю.

Ні Гліб, ні Богумил не поцікавилися у свого провідника, хто це такі і чому вони мало схожі на звичних їм європейців.

Видно, Михайло був для охоронців своїм і знайомим, бо без зайвих запитань вони згодилися переправити гостей. Правда, за однієї лише умови.

– Що це за умова? – невдоволено поцікавився Михайло.

Йому дуже не хотілося, щоб у його гостей склалося негативне враження про співвітчизників.

– Військо залишиться тут, – твердо сказав начальник охорони, середнього віку чоловік.

Богумил і Гліб перезирнулися. Це не входило у їхні плани, тому викликало занепокоєння. Виявилось, що й Михайло не менше за гостей вражений почутим.

– Велесе, я вимагаю пояснень, – прошипів він. – Невже ти не знаєш, що перед тобою посольство кийвського князя і руського короля?

Він вперше назвав Лева Даниловича королем, чим щиро здивував не лише боярина і воєводу.

– Прошу мені пробачити мої слова, Михайле, але я виконую волю яснішого князя, – винувато відповів той, кого назвали Велесом. – Твою дружину я можу переправити, але інші нехай залишаться тут.

– Чому? – глухо запитав Михайло, зрозумівши, що зі старим воїном краще не сперечатися.

– У яснішого князя зараз гостює тисячник Яргаман, – повідомив Велес.

Русичам це ім'я нічого не говорило, зате Михайло, почувши його, скривився.

– Хто це? – поцікавився Богумил, який вже зрозумів, що звичний ритм походу закінчився.

– Яргаман – тисячник у війську хана Джучі-улуса, – глухо сказав Михайло. – Крім того, він мій дядько.

Русичі переглянулися.

– Це... погано? – запитав Гліб.

– Ми ніколи не любили один одного. А після того, як ми з мамою стали християнами, взагалі перестали спілкуватися. І ось він тут. Давно?

Останнє слово Михайло адресував Велесу.

– Вже два місяці, – повідомив той. – Вирішив залишитися дочекатися тебе.

– Не думаю, щоб лише побачити, – зробив припущення Михайло. – Швидше за все Яргаман захотів заізнатися з вами.

– А ми йому навіщо? – здивувався Богумил. – Здається, не наречені ми.

– Хана цікавить все, що відбувається на його землях.

А Гліба насамперед цікавило, де йому розмістити півсотні ратників з конями, про що він не забарився нагадати воєводі Вересу.

Замість нього відповів Михайло, який, видно, вже змирився із неминучістю зустрічі з дядьком.

– Ось там є заїжджий двір, – показав він на декілька споруд далі проти течії. – Якраз для подібних випадків. Там твоїм людям буде безпечно.

Гліб хотів відповісти, що «його людям» безпечно всюди, враховуючи вишкіл й озброєння, але вирішив промовчати.

## **Конец ознакомительного фрагмента.**

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.